

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ

(MERSIN UNIVERSITY RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY)

KAAM

YAYINLARI

**OLBA
IV**

MERSİN
2001

KAAM YAYINLARI
OLBA
IV

©2001 Mersin/Türkiye
ISSN 1301-7667

OLBA dergisi hakemlidir

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez. Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde yada KAAM tarafından dağıtılan broşürlerde bildirilmiş olan formatlara uygun olduğu taktirde basılacaktır.

Articles should be written according the formats mentioned in the following web address or brochures distributed by KAAM

Her yıl Mayıs ayında çıkar.

Yayınlanması istenilen makalelerin, her yılın sonuna kadar aşağıda belirtilen iletişim adreslerine teslim edilmiş olması gerekmektedir.

Published each year in May. Articles should be sent to the following correspondence addresses till the end of the year.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:

Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji ve S. Tarihi Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY

DİĞER İLETİŞİM ADRESLERİ

Other Correspondance Addresses

Tel:00.90.324.361 00 01 (10 Lines)/162-163 or 372

Fax: 00.90.324.361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

e-mail: Kaam@mersin.edu.tr

Kilikia@usa.net

Teknik konulardaki yardımlarından dolayı Yrd. Doç Dr. Mustafa AKSAN'a teşekkür ederiz.

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-IV

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-IV

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr.Yıldız ÖTÜKEN

MERSİN
2001

OLBA'nın basılması için vermiş
olduğu tüm desteklerden dolayı,
Mersin Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Uđur ORAL'a
teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Nurettin Arslan	1
Kilikia Bölgesindeki Grek Kolonizasyonu	
Engin Akdeniz (Lev. 1)	19
Pisidya Türünde Bir Depas Amphikypellon	
Şevket Dönmez (Lev. 2-5)	27
Amasya Müzesi'nden Merzifon Kökenli Dört Çömlek	
Nesibe Kara (Lev. 6-19)	31
Das Ostionische Frauenbild in der Archaischen Zeit	
R. Gül Gürtekin-Demir (Lev. 20-22)	65
Three Provincial Marbling Ware with Eastern Greek Aspects in Manisa Museum	
Carola Reinsberg (Lev. 23-26)	71
Der Polyxena-Sarkophag in Çanakkale	
Gonca Cankardaş Şenol (Lev. 27-31)	101
Metropolis'den Hellenistik Döneme Ait Bir Grup Amphora Mühürü	
N. Eda Akyürek Şahin (Lev. 32-34)	117
Eine Kleine Reliefbüste im Museum von Kütahya	
Lale Özgenel (Lev. 35-36)	125
Anadolu'daki Yunan Dönemi Konutlarında Mekan Tanımı, Kullanımı ve Cinsiyet	
Fikret Özbay (Lev. 37-42)	145
Elaiussa Sebaste ve Korykos Su Sistemi	
N. Eda Akyürek Şahin	163
Büyük Çiftçi Tanrısı Zeus Bronton, Arkeolojik ve Epigrafik Belgelerle Phrygia'da Bir Zeus Kültü	
Emel Erten (Lev. 43)	183
A Glass Bottle with Three Pinched Feet in The Marmaris Museum	
Burcu Ceylan (Lev. 44-53)	189
Geç Antik Dönem Batı Anadolu Bazilikaları	
Ayşe Aydın (Lev. 54-56)	203
Die Langgewichte aus den Museen in Adana und Mersin	
Lale Doğer (Lev. 57-71)	209
İzmir Arkeoloji Müzesindeki Bitkisel Bezemeli Sgraffito Bizans Kapları	
Suna Güven (Lev. 72-73)	225
Kıbrıs'ta Artemis	

ANADOLU'DAKİ YUNAN DÖNEMİ KONUTLARINDA
MEKAN TANIMI, KULLANIMI VE CİNSİYET
(Lev. 35-36)

*Lale Özgenel

ABSTRACT

This article aims to explore the planning, identification and use of domestic space in relation to 'gender' in the ancient Greek world by focusing particularly on the houses of Kolophon and Priene. Accordingly, it first presents the architectural features of the Greek houses in general, the problems related to the space identification, and a brief survey of the discussions that are centered on 'gender' and the women's social status. The testimony of the ancient sources like the ancient literature, tragedy, mythology and vases are referred to illustrate the presence and the active role of women in many different spheres of life. Furthermore, together with the archaeological evidence they also indicate that a sharp gender distinction could not have been a social reality in both the public and private spheres. Respectively, none of the extant house plans from Greece and Western Anatolia (Kolophon and Priene) presents an architectural organisation with two separate quarters. Of all the spaces within a house only the andron and the oikos can be identifiable on the basis of location, size and decoration. As such a separate women's quarter is neither architecturally readable nor seems to have been considered as a planning criterion. This suggests that the separation of men and women was realised not by a spatial segregation but rather by scheduling the time.

Bulgu toplama ve değerlendirme tekniklerinin gelişmesi, eski antik yerleşimlerin yeni bulguların ışığı altında yeniden incelenmesi ve sürekli artan yeni kazılardan gelen arkeolojik kanıtlar, özellikle son on yıl içerisinde antik dünyanın mimarisi ve yaşamına ilişkin bilgi dağarcığını çeşitlendirmiş ve genişletmiştir. Bu bilgi kümelenmesinin en yoğun ve verimli olduğu alanlardan birisi de konut mimarisidir. Yunan ve Roma dönemi evleri üzerine yapılan pek çok inceleme, araştırma, tematik seminer ve yayın mevcut bilgi birikiminin yeni yaklaşımlar, özellikle de disiplinlerarası çalışmalar için bir potansiyel teşkil ettiğini göstermiştir.¹ Bu potansiyelin kullanılabilceği alanlardan birisi de tematik ve kavramsal çalışmalardır. Bu tip çalışmalar, antik yazın ve arkeolojinin sunduğu bilgilerin ışığı altında oluşturulmuş² Yunan ve Roma konut tipolojileri ve mekan tanımlarının doğruluğuna ve geçerliliğine ilişkin tartışmaları hareketlendirmiş ve bu konu hakkındaki yayınları hatırı sayılır ölçüde artırmıştır. Bu anlamda en üretken değerlendirmeler mimari analizlerden çok tematik yaklaşımlardan, özellikle de 'cinsiyet' temasını konut mimarisi, mekan kullanımı ve gündelik yaşam çerçevesinde inceleyen çalışmalardan gelmiştir. Hem bilinen eski yerleşmelerdeki (Yunanistan anakarasında Olynthus ve Atina, İtalyan anakarasında Pompeii ve Herculaneum vb.) ve hem de yeni antik kentlerdeki arkeolojik verilerin yeniden yorumlanması gündeme gelmiştir. Ancak,

*Yrd. Doç. Dr. Lale Özgenel, Orta Doğu Teknik Üniv. Mimarlık Fak., Mimarlık Tarihi Ana Bilim Dalı, Ankara 06531, TÜRKİYE

1 Genel olarak bkz. Kent 1990, Samson 1990; Yunan konutları için bkz. Nevett 1999 ve Allison 1999; Roma konutları için bkz. Gazda 1991, Clarke 1991, Wallace-Hadrill 1994, ve Laurence ve Wallace-Hadrill 1997.

2 Ashında çoğunlukla yazınsal betimlemelerin arkeolojik karşılıkları aranmış ve bulunan mekanlar da, mimari özelliklerinden, içerdikleri objelerden ya da günlük ve pratik kullanıma ilişkin varsayımlardan çok bu yazınsal tanımlara ve tariflere uyma özelliklerine göre adlandırılmıştır, bkz. Goldberg 1999, s. 142-143.

Anadolu'daki antik dönem konutlarının bu çalışmalar içerisinde sıklıkla yer almadığı da bir gerçektir. Bu anlamda, bu çalışmanın konusu olarak Anadolu'daki Yunan dönemi konut mimarisinde mekan tanımı, kullanımı ve cinsiyet ele alınacak ve karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Böylelikle, başlıbaşına bir tipoloji (prostas) oluşturmuş olan Anadolu'daki Priene ve Kolophon gibi konut mimarisi bakımından önemli antik yerleşmelerin de bu hareketli güncel tartışma içerisine dahil edilebileceği vurgulanacaktır.

Antik Yunan Konut Mimarisinin Anahatları ve Mekan Tanımına İlişkin Sorunlar

Yunan konutlarının temel birimi avludur. Zaman içerisinde çeşitli plan tipolojileri oluşmuşsa da (pastas/Olynthus, prostas/Priene, peristil/Delos, herdraum/Ammotopos) bunların büyük bir bölümü belirli bölgelerin ve hatta kentlerin dışında süreklilik göstermez³ (Fig 1). Bu plan tiplerini farklılaştıran avlunun ve çevresinin düzenlenmesidir. Buna göre pastas plan tipi avlunun bir kenarına bitişik olan ve bu kenardaki odalarla avlunun arasına yerleştirilmiş olan dikdörtgen formlu kapalı bir holün varlığı ile tanımlanırken, prostas avluya yönlendirilmiş megaron biçimli (açık bir ön mekan ve arkasındaki kapalı mekandan oluşan ikili birim) bir büyük oda dizisi ile tanımlanır. Peristil'li plan ise avlunun dört tarafının sütunla çevrilerek daha gösterişli bir hale getirilmesiyle oluşmuş plan tipidir. Delos'daki örneklerde olduğu gibi peristil bazen bir pastas mekanı ile de birlikte kullanılmıştır. Son plan tipi olan herdraum ise diğerlerine oranla daha yeni oluşturulmuş bir tipolojidir. Burada esas ölçüt avlu ve varyasyonları değil, diğer plan tiplerinde olmadığı kadar büyük ve genellikle merkezine ocak yerleştirilmiş bir odanın bulunmasıdır. Burada planın büyüklük bakımından en baskın birimi avlu değil ocaklı odadır.

Bu farklı tipolojiler standard bir konut planından bahsetmenin mümkün olmadığını göstermektedir. Dolayısı ile standard oluşturan aslında plan tipi değil avludur. Buna göre konutlarda, ya avluya odaklı merkezci bir plan yada avlulu ama lineer bir düzen vardır. Yani Yunan konutlarının ortak özelliği aslında açık bir mekanın çeşitli şekillerde biçimlendirmiş olduğu bir plan düzenidir. Nevett'in⁴ Yunanistan anakarası ve batı kolonilerindeki (Güney İtalya ve Sicilya) konutlar için de vurguladığı gibi bu plan düzenine paralel olarak gelişmiş iki diğer ortak mimari vurgu ise içedönüklük, yani pencere ve kapı gibi açıklıklar vasıtasıyla konutun sokakla kurduğu minimal ilişki ve tek bir dışa açılım yani tek bir sokak kapısıdır⁵. Konut mekanlarını bir ön

³Bu tipolojiler hakkında pek çok yayın vardır. Özellikle de ilgili antik yerleşmelerin kazı raporlarında detaylı bilgiler verilmiştir: Olynthus için bkz. Robinson ve Grahme 1938, Robinson 1946 ve Cahill 1991; Priene için Schede 1964, s. 96-107 ve Rumscheid ve Koenigs 1998, s. 86-105 ve 140-149; Delos için Trümper 1998; Atina'daki örnekler için Wycherley 1978, s. 237-252 ve Graham 1974; Anadolu'daki örnekler için ise bkz. Usman 1958, Akurgal 1996 ve Özgenel 1997. Ancak tüm plan tiplerini bir arada görmek açısından bakınız Wycherley 1976, s. 175-197, Hoepfner ve Schwandner 1994, ve Nevett 1999. Konut kavramıyla ilişkin pek çok tematik başlığı kısaca ele alan Jameson 1990'ın çalışması da potansiyel tartışma konularını göstermesi açısından önemlidir.

⁴Bkz. Nevett, 1995a, 1995b ve 1999

⁵Nevett 1999'un vurguladığı bir üçüncü özellik ise görüş açısının (özellikle arka arkaya sıralanmış kapıların aynı eksen üzerinde yerleştirilmemesiyle sağlanan) kısıtlanması, hatta engellenmesidir.

avlu ya da veranda gibi önü açık bir mekan arkasına değil de bir orta avlu etrafında düzenlemek ve bu avluya da tek bir giriş vermek mahremiyet kavramının mimari kararları etkileyen önemli unsurlardan birisi olduğuna işaret eder. Dahası, sonraki kısımlarda da belirtileceği gibi böylesine kesin mimari seçimler konut, yani 'özel alanın' (kamusal alan karşısında), toplumun mahremiyet kavramı ve cinsiyet olgusu üzerine geliştirdiği tavırların ne dereceye kadar ideal (antik yazının sunduğu bilgiler) ya da ne dereceye kadar gerçeği (arkeolojik veriler) yansıttığı hakkında da ipuçları verebilir.

Avlunun dışında genellikle en az bir tanesi büyük olmak üzere çeşitli odalar vardır ancak pek çoğunun işlevini kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Özellikle ocak, pişirme ve saklama kapları, yatak ve benzer mobilyalar ya da kişisel eşyalar gibi işlev tanımlamaya yönelik buluntuları içermeyen ya da içerdiği halde belgelenmemiş olan mekanlar için varsayımlara başvurmak gerekir. Ancak bazı ölçütler tanım açısından yol gösterici olabilir. Çoğunluğu temel duvarlarının dışında günümüze kalmamış olan Yunan konutlarında en önemli mekan tanım ölçütleri büyüklük ve bezemedir. Bu anlamda avlunun yanısıra tanımlanabilen bir diğer mekan ise ya konumuna ve bezemesine göre andron, yani selamlık ya da büyüklüğüne ve pişirme ve depolama faaliyetlerinin yapıldığını gösteren izlere göre oikos yani oturma/aile odası olarak adlandırılmıştır⁶.

Antik kaynaklarda belirtildiği üzere andron içki şölenu olarak adlandırılabilir symposionun yapıldığı odadır⁷. Sadece erkeklerin katıldığı bir domestik ritüel olarak söz edilen symposion akşam yemeğini takip eden içki partileridir⁸. Bu şölensel partilerin ayrılmaz bir parçası da sohbet, oyun, şiir ve hikaye anlatma, müzik dinleme, dans ve tiyatro seyretme ve benzer eğlencelerdir. Bu şölenlerin mimari anlamda da yansıması olan en belirgin özelliği sandalye ya da koltuk yerine yatak kullanılmasıdır⁹. Odanın üç tarafına birbirine bitişik olarak dizilen ve her birinde birden fazla konuğun yanyana uzanabileceği büyüklükte olan yataklar genellikle yer seviyesinden yükseltilmiş ters U şeklinde bir platform üzerine yerleştirilmiştir. Bunun yanısıra çoğunluğu mozaik yer döşemeleriyle bezenmiş olan andron'larda mozaik bu platformun dışında kalan ve masanın bulunduğu orta kısma uygulanmıştır. Bu şölen odalarının bir kısmı aynı genişlikte ancak daha dar bir ön hazırlık mekanıyla birlikte tasarlanmıştır ki bu örneklerin pek çoğunda her iki odanın kapısı birbirlerinden farklı

Ancak bu, Nevett'in kapsam dışı bıraktığı bölgelerdeki diğer konutların çoğunluğunda görülen bir özellik değildir.

⁶Oikos ve andron'un klasik dönem konutlarındaki yeri ve kullanımı hakkında bkz. Hoepfner 1996.

⁷Andron'lar için kısaca bkz. Dunbabin 1998, s. 82-89. Andronlar sadece konutlarda değil kutsal alanlarda da bulunmuştur. Çok daha büyük ve sayıca da fazla olan bu mekanlar içki partilerinin toplu olarak kamusal alanlarda da yapıldığını gösterir, örnekler için bkz. Bookidis 1994, Cooper ve Morris 1994, Tomlinson 1994 ve Bruit 1994. Hem kamusal ve hemde özel alanlardaki andronlar için bkz. Bergquist 1994. Symposion hakkında her türlü bilgi için ise bkz. Murray 1994.

⁸Antik metinler içki şölenlerinin sadece erkeklerle özgü bir ritüel olduğunu belirtirler. Ancak figürlü kaplarda da betimlendiği gibi hane halkına mensup olan kadın kölelerin bu şölenlerde hizmet ettikleri bilinmektedir. Dolayısıyla mekansal olarak dışlanan sadece hane halkı içerisindeki özgür genç kızlar ve kadınlardır.

⁹Symposion'da kullanılan mobilyalar için bkz. Boardman 1994.

hizalara yerleştirilmiş ve böylelikle esas oda olan andronun dışardan görülmesi engellenmiştir. Tüm bu özellikler diğer mekanlara göre andron'un nispeten kolay tanımlanabilmesini sağlar. Konum bakımından ise pek çok örnekte andron plan içerisinde merkezi bir yerde, örneğin girişin tam karşısında, değildir. Genellikle avlunun girişe yakın kenarında yer alır, ancak ön odası olsun olmasın girişi avlu tarafındandır, yani konutun giriş kanatında yer almasına rağmen ayrı bir sokak kapısı yoktur. Konukların tümü öncelikle avluya girmek, böylelikle de konutun içerisine alınmak zorundadır.

Mimari bakımından andron kadar kesin tanımlanamayan ama büyüklük ve etrafındaki mekanlarla ilişki gibi ölçütler bakımından belirli bir farklılığı olan diğer bir mekan da oikos'dur. Bu mekan nispeten büyük, hatta andron'dan bile büyük olabilir, ve merkezi bir konumda olabilir. Oikos aile fertlerinin, özellikle de kadın, çocuk ve kölelerin gündelik yaşantılarını geçirdikleri oda olarak tanımlanmıştır¹⁰. Buradaki ana aktivitelerin yemek hazırlığı ve/veya pişirme (her zaman bir ocak bulunmayabilir) yada dokuma olarak tanımlanmasından ve erkeklerin de symposion'dan önceki zamanlarını konutun dışındaki kamusal alanlarda geçirdikleri varsayıldığından ötürü oikos daha çok bir kadınlar kısmı ya da haremlik (eski metinlerde gynaikon olarak geçen) olarak da tanımlanmıştır¹¹. Aslında andron gibi bir selamlığın olması ister istemez bir haremliğin de olması gerektiği gibi bir durum yaratmış ve oikos diye tanımlanmış olan aile odası da bazı uzmanlar tarafından kadınlar kısmı olarak kabul edilmiştir. Ancak oikos ya da haremlik olarak tanımlanmış bu mekanların pek azında kadınlara ait özel eşyalar, ya da en azından çok daha kalıcı olan dokuma tezgahı ağırlıkları bulunmuştur¹². Dahası aile bireylerinin, özellikle de kadınlar ve çocukların, günlük hayatlarını hangi aktivitelerle veya hangi mekanlarda geçirdikleri arkeolojik anlamda okunur olmadığından oikos'un sadece kadınların kullanımına ayrılmış bir mekan olduğunu savunmak yanıltıcı olabilir. Ancak, tanım belirsizliklerine rağmen oikos yine de konut planlarında avlu ve andron dışında göze çarpan tek büyük kapalı mekandır.

Bununla beraber yukarıda belirtilen tipolojiler içerisinde andron ve oikos her zaman birlikte tanımlanamayabilir. Bazı plan tiplerinde her iki mekan birarada bulunabilirken bazılarında yalnızca bir tanesi tanımlanabilmiştir. Dolayısı ile avlu gibi açık bir mekan dışında, her örnekte gözlenebilen standard bir kapalı mekan yoktur. Kısacası, mevcut konut planlarında ya avlu ve andron, ya avlu ve oikos ya da avlu ve andron-oikos

10 Oikos kelimesinin eski Yunan metinlerindeki kullanımından çıkan anlamı 'hanedir'. Günümüzde olduğu gibi eski Yunan toplumunda da hane bir evin içerisinde yaşayan herkesi kapsayan bir terim olarak anne, baba ve çocukların yanı sıra köle ve yaşlılar, yani ikamet eden her bireyi kapsar. Zaman içerisinde oikos terimi ev ve oturma odası anlamında da kullanılmaya başlanmıştır. Oikos'un tanımı ve polis ile olan kavramsal ilişkileri için bkz. Humphreys 1983, s. 1-21 ve Nevett 1999, s. 4-20; antik Yunan ailesi hakkında genel olarak bkz. Lacey 1989.

11 Antik kaynaklarda andron ve gynaikon olarak adlandırılan ve arkeologlar ve klasikçiler tarafından sırasıyla erkekler ve kadınlar kısmı olarak çevrilen terimler için özellikle Lysias (I, 9-10) ve Xenophon'un Oikonomikos (9.2-5) metinleri referans verilir. Bu metinlerde tarif edilmiş olan her iki mekandan ancak andron arkeolojik olarak tanımlanabilmiştir, Nevett 1999, s. 17-18.

12 Bkz. Goldberg 1999. Bir örnek olarak Olynthus'daki evlerde bulunan eşyaların dağılımı için bkz. Cahill 1991 ve Nevett 1999, s. 183-191.

belirgin mekanlar olarak ortaya çıkar. Bazı durumlarda ise avlunun yanısıra hiç bir belirgin oda olmayabilir. Bu çeşitlilik doğal olarak pek çok tartışmaya yol açmıştır. Örneğin herhangi bir odanın arkeolojik anlamda andron olarak tanımlanamadığı durumlarda, yazılı kaynaklarda sözü edilen symposion ve dolayısı ile de bu ritüelin gerçekleştiği mekan olarak adlandırılan andron'un Yunan uygarlığının içerdiği bölgelerin bazılarında benimsenmiş olup olmadığı ya da symposion'un belki de oikos olarak tanımlanmış mekanda gerçekleştirilmiş olabileceği gibi soruları gündeme getirmiştir. Andron'un tanımlanıp herhangi diğer bir odanın oikos olarak tanımlanamamış olduğu durumlarda da erkeklerin dışında kalan aile bireylerinin nerede ve nasıl vakit geçirdikleri sorusunu ortaya atmıştır. Özellikle de antik mekanlarda söz edilen ve bazı modern yazarlar tarafından da benimsenen 'kadınlar kısmının' gerçekte var olup olmadığı, eğer var idiye de hangi mekanlardan oluştuğu sıklıkla tartışılmıştır. Oikos ve andron'un birlikte olduğu durumlarda ise oikos'un hangi şartlar altında ve kimler tarafından kullanıldığı (aile odası kavramı) tartışılmıştır.

Ancak en hareketli tartışma kadınlar kısmı olarak geçen herhangi bir oda ya da odalar topluluğunun varlığının sorgulanmasıdır. Eski yazında kadınlar kısmı olarak adlandırılmış mekanlar hakkında andron kadar kesin mimari bilgiler bulunmadığından ve arkeolojik verilerde de kadınların yoğun olarak kullandığı mekanlar saptanamadığından¹³ andron, oikos ve avlu dışında kalan mekanların tanımını ve kullanımını yorumlamak güçtür. Konutun bir kısmının böyle tanımlanıp tanımlanmadığı, tanımlanmış ise bunların tek bir mekan mı (oikos gibi) yoksa birkaç odadan meydana gelen ayrı bir kısım olup olmadığı, eğer öyleyse giriş katında mı yoksa ikinci katta mı yer aldığı bilinmemektedir¹⁴. Diğer bir olasılık ise andron dışında kalan tüm mekanların kadınlar kısmı olarak adlandırılabilirdir, ki bu arkeolojik bulguların herhangi bir başka alternatifi desteklemediği durumlarda en genel ve önyargısız kabul gibi gözükmektedir. Kısacası, konutun içerdiği çeşitli büyüklükteki ve konumdaki mekanların her birinin kesin bir tanımının yapılamaması, gündelik hayatın işleyişini düzenlemede, özellikle de kadın ve erkek bireylerin konut içi faaliyetlerinin tanımı, niteliği, kapsamı, ve birbirleriyle olan mekansal ilişkilerini yorumlamada sorunlar çıkarmakta ve bazı durumlarda da yanıltıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Konut içerisinde cinsiyet alanlarının olup olmadığı yada farklı cinsiyetlerle özdeşleşen aktivitelerin ve bunların gerçekleştiği mekanların birlikte nasıl yer aldığı ve birbirlerine göre olan tanımları antik dünya üzerindeki en güncel tartışmalardan biridir. Bu tartışmaların referansı hatta odağı ise cinsiyet temasıdır. Özellikle de Yunan toplum hayatının değişik alanlarında (özellikle

13Nevett 1994, s. 103

14Evin içerisinde erkekler ve kadınlara ait iki ayrı kısım olduğunu savunan ve bunun arkeolojik olarak da okunabildiğinden bahseden yazarlar vardır. Örneğin Walker 1993, bazı konut planlarını almış ve bunları günümüz Nijeryasından bir örnekle karşılaştırarak hem antik Yunan'daki ve hem de Nijerya gibi Müslüman toplumlardaki evlerin haremlik ve selamlık olarak planlandığını söylemiştir. Ancak Walker'ın yazısı pek çok bakımdan (seçilen örneklerin sayısı, yeri, nedeni, erkekler kısmı dışında kalan ve haremlik diye tanımlanan mekanların niteliği, kullanımı vb.) açık ve tutarlı değildir. Daha kapsamlı bir antik Yunan ve İslam konutu karşılaştırması için bkz. Nevett 1994.

de kamusal alanlarda) kadın ve erkeğin hangi rollerle tanımlandığı ve hangi akvitelerde yer aldığı ve bu tanımların özel alan içerisinde nasıl ele alındığı hakkında yapılan son dönem çalışmaları artık klişeleşmiş bazı ifadelerin sorgulanmasına yol açmıştır.

Toplumsal İdeal ya da Toplumsal Gerçek Olarak Kadının Kamusal ve Özel Alandaki Yeri

Yunan toplumunda kadının kamusal alanla değil de özel alan olan konutla özdeşleştirilmesinin toplumsal bir gerçeği yansıtamayacağı pek çok yazar tarafından belirtilmiştir¹⁵. Özellikle cinsiyet ve kadın üzerinde odaklanan çalışmalar konuyu iki genel kategoride ele almışlardır: kadının kamu/kamusal alandaki yeri ve konut/özel alandaki yeri¹⁶. Birinci kategorinin kapsamın giren dini, ekonomik ve yasal alanlara bakıldığında kadınların toplum içerisindeki belirgin ve aktif konumlarından, ikinci kategoriye bakıldığında ise gündelik yaşamın gerektirdiği aktivitelerin kamusal alanla olan yakın ilişkisi ve kadının konutun içerisindeki mekansal kullanım örgüsüne nasıl katıldığından bahsedilir. Her iki kategorinin içerdiği tartışmaların referansları da sanat, yazın ve bu çalışmanın daha doğrudan ilgili olduğu arkeolojidir. Aslında en somut ve kesin bazı verilerin (mimari) geldiği arkeolojik kaynaklar ancak son yıllarda bu tartışmanın esas odak noktası haline gelmeye başlamıştır.

Her iki kategori de aslında hemen her referans kitabında sözü edilen kadın/erkek karşıtlığını kapsar: erkeğin yeri polis, kadınıniki ise konuttur, dolayısı ile kadın özel, erkek ise kamusal alanlarla özdeşleştirilirler. Buna göre agora, meclis, gymnasium, stoa ve sokak gibi kamusal alanlar bir evin sahibi olarak para kazanmakla yükümlü ve bir polisin vatandaşı olarak da siyasi aktivitelerden sorumlu erkeklerin kullanımındadır. Hatta kadınlar sadece kamusal alanın değil evin içerisinde kendilerine ayrıldığı öne sürülen mekanların dışında kalan mekanların da kullanıcıları değildirler¹⁷. Böylesi bir ayırım özellikle Xenophon'un Oikonomikos adlı yapıtı referans alınarak ortaya konmuş ancak Xenophon'un kendisinin bunu hangi çerçevede yazmış olabileceği ya da diğer pek çok metinde olduğu gibi erkeklerin bakış açısını yansıtmış olabileceği tartışılmamıştır. Cohen'in (1989) de belirttiği gibi antik yazarların neredeyse tümünün aslında ideal bir Atina toplumundan bahsettiği göz ardı edilmiştir. Dolayısı ile kamusal-erkek ve özel-kadın gibi ikili önermelerin bir kesin ayırımı değil ama belki de paylaşımı vurgulayabileceği düşünülmemiştir. Kısacası, toplum hayatının her seviyesinde kadın ve erkeğin üstlendiği rollerin birbirini tamamlayacak, yani

15Aslında erkek düşünürler tarafından kaleme alınmış olan mevcut antik yazılı kaynakların çoğunluğu beşinci yüzyıl Atina kenti üzerinedir. Dolayısı ile objektif ve genel bir çerçeveden söz edilemez. Bu kaynakları eleştirel bir yaklaşımla değerlendirerek kadınların kamusal alandaki varlığı ve konumu üzerine yeni yorumlar üreten yazarlar arasında bkz. Seltman 1955; daha yeni kaynaklar olarak Cohen 1989, Foxhall 1989, Gould 1980, Havelock 1982 Williams 1993, Goldberg 1999 ve Nevett 1999, s. 4-20.

16Özel ve kamusal ya da mahremiyet ve kamusal gibi kavramların klasik çalışmalar içerisinde yer almaya başlaması oldukça yenidir. Yunan toplumu açısından bu kavramları inceleyen en kapsamlı çalışmalardan birisi Cohen 1991'den gelmiştir. Cohen yalnızca bunları değil kadının sosyal konumu, zina ve toplumsal kontrol gibi ilgili başka konuları da ele almaktadır.

17Robinson 1988, s. 297; Murray 1991, s. 210; Wycherley 1967, s. 185-6; Lawrence 1957, s. 240

birbirleriyle yarışmayacak şekilde düzenlenmiş olabileceği sıklıkla dikkate alınmamıştır. Bununla birlikte bazı alanlarda kadınların erkekler ile aynı haklara sahip olmadığı durumlar da vardır. Örneğin, aile kayıtları söz konusu olduğunda Yunan kanunları kadınların erkekler gibi doğum listelerinde yer almasını gerekli kılmamıştır; kadınlar isim olarak sıklıkla mezar yazıtlarında ve kocalarının veya babalarının adı altında geçmektedir¹⁸. Yasal durumlarda, yani mahkemelerde de kadınların kendilerini temsiliyet hakları yoktur; bu hak hamileri konumundaki erkekler tarafından yerine getirilmekteydi¹⁹.

Aslında kadının konutun sınırları içerisine yerleştirilmesi, toplum hayatından tamamen izole ve ikincil konumdaymış gibi gösterilmesi toplumsal bir idealden, ki amaç kadınların iffetini ve dolayısı ile de hanenin saygınlığı korumak olmalıdır, başka bir şey olamaz çünkü kadın Yunan toplumunda gerçekte çok farklı ve önemli konumlarda olmuştur; hanenin ve dolayısı ile de en büyük hane olan polis'in devamlılığını sağlayacak vatandaş, yani erkek çocuklar üretebilmek için temel birim aile (oikos), yani evlilik, ve temel birey de kadın olarak görülmüştür²⁰. Dolayısı ile Gould'un (1980) da vurguladığı gibi kadınların yasal olarak yetersiz bir konumda görülmeleriyle sosyal düzenin korunması, mal varlığının intikali, yani yasal varisler/gelecekteki vatandaşlar yoluyla oikos ve polis'in sürekliliği gibi konularda ise gerekli ve temel bir konumda görülmeleri arasında bir çelişki vardır. Kadınların temel teşkil ettiği başka alanlar da vardır. Örneğin Yunan dini erkek tanrılar olduğu kadar kadın tanrılardan da oluşur ki en çarpıcı durum Atina kentinin ana tanrısının, yani Athena'nın bir kadın olmasıdır. Athena akıl, kuvvet ve güzelliği kendinde birleştiren ve Artemis gibi kentin her tarafında da görüntüleri olan bir tanrıçadır²¹. Hestia ise Plato'nun evrenin merkezine yerleştirdiği ve diğer tanrıların etrafında sıralandığı sabit ve hareket ettirilemeyen içmekanın tanrıçasıdır²². Özel alanda ise Hestia evin içinin, yani taşınmaz ocağın ve hanenin, Hermes ise hareket ve yolların tanrısı olarak sınırların koruyucusudur²³. Yani Hestia iç, Hermes ise dışın tanrısıdır. Dolayısı ile de domestik ritüellerde birbirlerinden ayrı olarak düşünülemezler. Konut ve hanenin iyiliği her ikisinin birlikteliğine ve etki alanlarını paylaşmalarına bağlıdır. Bunun yanı sıra kadın rahiplerin yani rahibelerin varlığı, yalnızca kadınlara özel Thesmophoria, Dionysus, Adonis ve Haloa gibi dini festivallerin gerçekleştirilmesi ve diğer festivallerin pek çoğunda erkek ve kadınların birlikte yer alması da kadınların kamusal alanda en azından dini bákımdan ikincil bir konumda olmadıklarına işaret eder²⁴.

18Patterson 1991, s. 45

19Gould 1980

20Evlilik, Atina anayasasında evli kadınların konumu ve varis konuları için bkz. Patterson 1991.

21Dişi tanrıçaların rolü için bkz. Padel 1993, s. 5-6, Athena ve Artemis hakkında bkz. Havelock 1982, s. 46-48.

22Jameson 1990, s. 105

23Yunan konut kültürleri hakkında kısaca bkz. Jameson 1990, s. 104-105.

24Bkz. Gould 1980, s. 50-1. Örneğin, Parthenon'un doğu frizinde betimlenen Panathenaik festivalde erkekler ve kadınlar birlikte resmedilmiştir. Kadın rahibeler için bkz. Fantham ve diğ. 1994, s. 93-96. Thesmophora, Adonis ve Haloa gibi dini festivaller için a.g.e. s. 83-93, Pomeroy 1975, s. 75-78 ve Foxhall 1995. Ayrıca Demeter ve Kore gibi iki önemli kült için de bkz. Nixon 1995.

Ekonomik alanda ise kadın ve erkek arasında bir ayırımdan çok bir paylaşım vardır. Erkek para kazanmakla yükümlüyse kadın da bu gelirin dağılımından ve idaresinden, yani hanenin yönetiminden ve dolayısı ile de hane ekonomisinin verimli ve idareli bir şekilde yürütülmesinden sorumludur. Varlıklı ailelerde işlerin çoğunluğu köleler tarafından yerine getirilmişse de kadınlara mal edilmiş iki sorumluluk alanı mutfak erzağının kullanımı ve dokuma üretimidir. Ayrıca, alt sınıflara mensup kadınların da çeşitli işlerde çalışarak ev ekonomisine katkıda bulunmuş oldukları hatırlanmalıdır²⁵. Kadınların evlilik yoluyla kocalarının hanelerine getirdikleri çeyiz (para ve/veya mülk) de göz önüne alınırsa, Foxhall'ın da iddia ettiği gibi kadınların hane ekonomisinde eşit payları olmuş olmalıdır²⁶.

Kadınların varlığına, oikos/polis'in sürekliliği, din ya da ekonomik konular dışında da rastlamak mümkündür. Örneğin tiyatro oyunlarında, mitolojik hikayelerde ya da figürlü kaplarda da kadınlar erkekler kadar betimlenmiştir. Bu anlamda Yunan trajedisinde de mitolojisinde de kadınların kimliği ve konumuna ilişkin çelişkiler vardır. Trajedilerde, kadınlar bir yandan sıklıkla güvenilmez, mantıksız, zayıf, korkutucu ve benzer sıfatlarla²⁷ ve erkeklerin düzenini ve yaşamını yok edici varlıklar olarak tanımlanır²⁸. Diğer tarafta ise kadınlar polis için gereklidir. Mitolojide kadınlar vahşi ve kutsal olarak medeniyetin düzenli dünyasının dışında iken hayatın süregelmesi için gerekli olan dağ, orman, ırmak, kaynak ve çeşme gibi kuvvetlerle özdeşleştirilirler²⁹. Kısacası Gould'un da özetlediği gibi kadınlar hem hayatın kötü tarafıyla özdeşleştirilmiş ve hem de medeniyetin sürekliliğinin koruyucuları olarak gösterilmişlerdir³⁰. Figürlü kaplar ise kadınların ev dışındaki faaliyetleri hakkında bilgi verirler³¹. Dolayısı ile gündelik hayatın içerdiği ritüeller ve pratik gereksinimler açısından kadınların evin dışında bulunması gerektiği durumları örneklerler. Bu anlamda en önemli ritüel cenaze törenleridir. Hem ölünün yıkanması ve giydirilmesi gibi evin içerisindeki domestik ritüellerde ve hem de cenaze geçiti gibi kamusal ritüellerde yas tutmak erkeklerden daha çok kadınların görevidir³². Dahası mezarların bakımı ve adaklar da kadının sorumluluğuna bırakılmıştır. Kısacası doğumda olduğu gibi ölümden de kadın başrolde, hatta ikincisinde kadın evin içinden çok dışındadır. Kapların sunduğu en önemli bilgiler arasında pratik gereksinimlerle ilgili olanlar da vardır, özellikle de çeşmelerden su taşınması gibi vazgeçilmez önemde olanlar.

Cohen'in antik metinlerden alarak sıraladığı gibi kadınlar aslında pek çok değişik nedenden ötürü evin dışında görülebilirlerdi³³. Örneğin falcıya

25Pomeroy 1975, s. 71-73; Fantham ve diğ. 1994, s. 106-109

26Foxhall 1989, s. 39

27Lefkowitz ve Fant 1992, s. 28-29; Cohen 1991, s. 17-138 ve 144-145; Cantarella 1989, s. 63-71

28Bkz. Padel 1993, s. 16. Klasik dönem Atinasına ait yazındaki kadın imgeleri için bkz. Pomeroy 1975, s. 93-119.

29Padel 1993, s. 16

30Gould 1980, s. 52-8

31Atina figürlü kaplarındaki kadın betimlemeleri için bkz. Berard 1989, Williams 1993 ve Havelock 1982.

32Pomeroy 1975, s. 80; Fantham ve diğ. 1994, s. 76-79 ve 96-97

33Cohen 1989, 1991, s. 150-154

gitmek, kurban törenlerine, dini şenliklere, cenaze geçitlerine katılmak, çeşmeden su getirmek, çeşmede çamaşır yıkamak, hapisteki eş ve babalarını ziyaret etmek, terzilere gitmek, evlilik şölenlerine katılmak, komşuları ziyaret etmek, tuz veya kıyafet gibi şeyleri ödünç istemek veya tarlalarına çalışmaya gitmek kadınların sıklıkla sokakta görülmelerini gerektiren durumlarıdır. Özetlemek gerekirse eski Yunan'da kadınların toplum hayatından tamamen izole edilmelerini ve evin sınırları dışında bulunmalarını öngören katı bir ayırım olduğu ya da böyle bir sosyal gerçeğin olduğu söylenemez. Yalnızca toplumsal bir ideal olarak kadınların tanıdık aile bireyleri dışındaki erkeklerle evlerinde bir araya gelmemelerinin beklendiği veya tercih edildiğinden ve kadınların evin dışına amaçsız olarak değil ama belirli sebeplerle çıkmış olduklarından bahsedilebilir³⁴. Dahası evin içerisinde de kadınları erkeklerden ayırmak adına düzenlenmiş kapalı ya da gizlenmiş mekanlar olduğundan sözedilemez. Yalnızca Yunanistan anakarasındaki örneklerde değil Anadolu'daki Yunan konutlarının planlarında da birbirlerinden mimari anlamda ayrılmış, yani görüş ve/veya ulaşımı engellenmiş ya da dolaylı hale getirilmiş oda veya oda toplulukları yoktur.

Priene ve Kolophon Evlerinin Mimari Şeması ve Mekan Özelliklerinin Cinsiyet Açısından İncelenmesi

Anadolu'daki Yunan dönemi konutlarının sayıca en çok bulunduğu yer olan Priene (Güllübahçe) belirli bir konut ve sokak dokusu örnekleyebilecek kadar kalıntı içermesi bakımından kuzey Yunanistan'daki Olynthus antik kenti kadar önemlidir. Büyük bir kısmı kazılmış olan konut bölgesindeki evlerin plan şeması prostas adı verilen belirli bir plan tipolojisine örnek teşkil etmiştir (Fig 1b). Bu şemada esas olan avluya yönlendirilmiş megaron biçimli yani iki birimden oluşan ana bir kapalı mekandır. Benzer bir plan şeması sayıca çok daha az olan Kolophon evlerinde de vardır³⁵.

Diğer plan tiplerinde olduğu gibi Priene ve Kolophon evleri de avlunun etrafında şekillenir ve dolayısı ile de kapalı mekanların tümüne tek bir sokak girişinden ve avludan ulaşılır (Fig 2,3). Kolophon'da, dördüncü yüzyıla tarihlenen ve planları daha kesin olan batı kesimindeki üç ev Priene'deki şemanın çok benzerine sahiptirler. Avlunun bir tarafında megaron düzeninde ikili bir birim ve ona bitişik çeşitli büyüklükte odalar vardır. Prostaslarda bulunan ocak kalıntılarında buralarda yemek hazırlığı ve pişirme yapıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre de prostas'ın arkasındaki mekan da oikos olarak tanımlanmıştır. Her üç evde de avlunun diğer tarafında yer alan, oikos kadar

34Dikkate alınması gereken önemli bir başka konu ise toplumsal sınıf olgusudur. Buna göre zengin ve orta sınıf hanelerde işlerin kadın köleler tarafından yapıldığı ve orta ve daha alt sınıflara mensup kadınların da çoğunlukla tarlalarında, ticari işletmelerde yada evlerde süt annesi, dadı veya terzi olarak çalışmak zorunda olması göz önüne alınırsa sokaklarda görülen kadınların çoğunluğunun zengin ve/veya soylu kadınlar olmadığı düşünülebilir. Hatta yaşlı kadınların sokakta görülmesinin eleştirilmediğine dair referans vardır, Fantham ve diğ. 1994, s. 75. Dolayısıyla kadınların kamusal alandan soyutlanmasına ilişkin tartışmalarda (hem antik kaynaklarda ve hem de günümüzde) sınıf ve yaş gibi alt gruplar da baz olarak alınırsa kadınların tümünü kapsayan genellemelerin yapılamayacağı ortaya çıkar.

35Holland 1944, s. 91-171

büyük olmayan ancak mozaik ile bezendiği görülen birer mekan vardır. Olynthus örneklerine benzer konum ve bezemeye sahip bu mekanlar andron olarak tanımlanmıştır. Üçü de girişin hemen yanında yer alır ve avluya açılırlar, yani sokak tarafından ayrı bir girişi yoktur. Andron olarak tanımlanan bu mekanların temel kalınlıkları ve bulunan merdiven kalıntıları bu odaların iki katlı oldukları ve üst kata dışardan bir merdivenle ulaşıldığını düşündürmektedir. Bu durum sıklıkla üst katın kadınlar kısmı olarak yorumlanmasına yolaçmıştır. Ancak Yunanistan örneklerinde olduğu gibi hiç bir bulgu yada arkeolojik veri haremlik olarak kullanılan ayrı bir mekan/lar ya da kadın varlığına işaret etmez. Genelde olduğu gibi nispeten kesin olarak tanımlanabilen iki mekan andron ve gunaikontis değil, andron ve oikostur.

Plan şeması bakımından Kolophon'a benzeyen ancak Yunanistan'daki konut örneklerinden farklı olan Priene'dir (Fig 3). Yunanistan'daki örneklerde andronun genellikle girişten hemen sonra konumlanması ve dolayısı ile de avlunun boydan boya geçilmesinin gerekmediği bir şemaya karşılık Priene'deki örneklerde andronun, megaronun bitişiğindeki odalardan biri olarak tanımlanması ilginçtir³⁶. Gerçekte konum ve bezeme olarak girişe yakın konumlanmış hiç bir oda andron görüntüsü vermez. Konutun en belirgin oda topluluğu megaron'un da içinde olduğu dörtlü bir birimdir ve bu birim de avlunun bir tarafında yer alır. Megaronun ön odası prostas, yani avluya bakan önü açık ve yarı kapalı bir mekan olarak, arka odası ise oikos, yani kapalı bir mekan olarak adlandırılmıştır. Buna göre oikos aile odası ya da oturma odasıdır. Buradan ulaşılan küçük bir oda ise banyo/tuvalet olarak tanımlanmıştır³⁷. Bu şemada andron olarak adlandırılan oda evin tüm bireylerinin kullandığı ve yaşadığı diğer mekanların içerisinde yer almaktadır. Prosta'tan girişi olan bu oda hem oikos ile komşudur hem de banyo/tuvalet ile bitişiktir. Kısacası, konumu ve komşuluk ilişkileri bakımından evin yaşam odalarından ayrı değil tersine içiçeridir; belki de diğer örneklerin hiçbirinde olmadığı kadar evin en merkezi mekanı olarak yer almaktadır³⁸.

Priene konutlarının plan şemasında herhangi bir oda veya oda grubunun mimari anlamda gizlendiği, yani duvar veya ikinci bir avlu, hol veya ara mekanla ayrı ve kapatılabilir bir hale getirildiği söylenemez. Oikosdan geçilen ve banyo/tuvalet olarak tanımlanmış mekan dışında kalan tüm odalara tek bir avludan ve doğrudan ulaşılır. Çoğunda kapıların mevcut olması odaların belirli bir mahremiyetlerinin olduğunu gösterir. Bu şemadan çeşitli çıkarımlar yapılabilir:

- en belirgin mekanlar olan dörtlü birime ulaşmak için avlunun boydan boya geçilmesi gereklidir, yani ziyaretçiler dahil olmak üzere avluya girenlerin evin en dip kısımlarına en azından görsel olarak hakimdirler.

36Oikos ve andron arasındaki mekansal komşuluğun benzeri arkaik dönemde Bayraklı konut dokusunda da görülür, Hoepfner 1996.

37Hoepfner 1996, s.161

38Bezeme açısından bakıldığında bu odalar mozaik yer döşemeleri ile değil ama oikoslara göre duvarlarının ve yerlerinin daha özenli sıvanmasından, boyanmasından ve kaplanmasından andron olarak tanımlanmışlardır. Herşekilde andronlar, mozaik döşeli örneklerde olduğu gibi, evin diğer odalarından bezeme bakımından farklılık göstermektedirler.

- bu dörtü birim hem oikos hem de andronu içerir ve dolayısı ile de selamlık ve oturma birimleri birbirlerine komşudur. Bu anlamda androndaki erkek ziyaretçiler ile oikosu kullandığı varsayılan diğer aile bireyleri mekansal olarak ayrı olmakla birlikte birbirlerinden kopuk değildir.

- haremlik olarak tanımlanabilecek özel buluntular ya da objelerin yoğunlaştığı, ayrı tasarlanmış mekanlar ya da ulaşımı zor odalar yoktur. Dolayısı ile de mimari anlamda haremlik ve selamlık olarak adlandırılacak iki ayrı mekan(lar) yoktur. Bazı evlerin iki katlı olduğunun bilinmesi haremliğin üst katta olabileceği ihtimalini ortaya atar ancak kesinleştirmez.

- ziyaretçilerin avlunun tümüne hakim olarak androna ulaştıkları varsayılırsa, içe dönük bir planlama (duvar yükseklikleri bilinmemekle birlikte) ve tek bir giriş şemasının, yalnızca davetsiz misafirleri ve sokaktan geçenleri hedef alan bir düzenleme olduğu düşünülebilir.

- mekanların komşuluk ilişkileri ve birliktelikleri göz önüne alındığında hanede ikamet eden kadınlarla ve/veya diğer aile bireyleriyle erkek ziyaretçilerin olası karşılaşmalarının mekandan ziyade zamansal düzenlemelerle engellenmiş olması muhtemeldir. Symposion başlamadan önce hane halkının avluyu ve prostas gibi yarı açık mekanları boşaltarak odalarına çekilmiş olması, symposion sonrasında ve hatta süresince ise evin içerisinde tekrar serbest hareket etmiş olmaları olasıdır. Bu durumda andon'un kapısının kapatılmasıyla izole olmuş olan da kadınlar değil tersine erkeklerdir.

Sonuç itibarıyla Priene konutlarında kadınların mekansal olarak izole edildiklerine dair herhangi bir mimari kanıt olmadığı gibi andron'un yaşama mekanlarından ayrı olarak konumlandığına dair arkeolojik ipuçları da yoktur. Yalnızca, sonradan genişletildiği anlaşılan tek bir evde iki avlu vardır ve her iki avluya da tek bir girişten ulaşılır. Bu evin önemli idari rollerden birini üstlenmiş zengin bir kişiye ait olduğu düşünüldüğünden avlulardan birinin idari ofislere diğerinin ise yaşama mekanlarına ait olduğu varsayılmaktadır. Dolayısı ile de bu çift avlulu şemayı kadınlar ve erkekler kısmının değil yaşam ve iş mekanlarının ayrıştırılması olarak yorumlamak daha geçerli gibi gözükmektedir. Benzer çift avlulu örnekler Yunanistan'da, İÖ dördüncü yüzyıl için Maroneia, Eretria ve Pella'da³⁹, İÖ üçüncü yüzyıl için ise Sicilya'daki Morgantina ve Megara Hyblia da da bulunmuştur⁴⁰. Bu evlerde daha gösterişli ve sayıca da birden fazla andron mekanının bulunması Hellenistik dönemde içki şölenlerinin daha gösterişli hale geldiğini ve ağırlanan ziyaretçilerin sayısında da artış olduğuna işaret eder. Bu konutların da tek bir sokak kapısı vardır ve genellikle ilk avluya andron(lar) ikinci avluya da yaşama mekanları yerleştirilmiştir. Avlular birbirlerine tek bir kapıyla ya da ara mekanla bağlanırlar, dolayısı ile de istendiğinde birbirlerinden bağımsız ve mahrem hale getirilebilirler. Bu örneklerde görülen ayırım ise daha çok eğlence ve yaşam mekanlarının ayrışmasıdır. Özellikle de Hellenistik dönemin bireyci

39Nevett 1999, s. 107-116

40Nevett 1999, s. 144-48

hayat anlayışı dikkate alınır, yalnızca bu büyük ve gösterişli evlerin (peristil ve mozaik bezeli avlular, birbirlerinden değişik mozaik kompozisyonlara sahip farklı büyüklükte andronlar) değil symposionun da bir sosyal statü sembolü haline geldiğini söylemek yanlış olmaz. Dolayısı ile de Klasik döneme hakim olan üretici oikos ve ev ideali Hellenistik dönemde tüketici bir tanıma doğru değişime uğramıştır. Bu tanım içerisinde kadınların evin içindeki veya dışındaki konum, rol ve mekanları da değişime uğramış olabilir. Hatta mekansal olarak böylesine gösterişli hale getirilmiş olan andronlarda belki kadınlar da kocalarıyla birlikte evsahipliği yapmış olabilir⁴¹.

Sonuçlar

Antik Yunan konutları hakkındaki en güncel tartışmalardan birisi cinsiyet, mekan tanımı ve kullanımı üzerine odaklanmaktadır. Özellikle son yıllarda bu konuyu ele alan ya da ilgilendiren çalışmalara bakıldığında ortaya çıkan durum önceki yıllardan çok farklıdır. Buna göre öncelikle, Yunan toplumunda egemen olduğu düşünülen kadının özel alan olan ev ile, erkeğin ise kamusal alan olan polis ile özdeşleştirilmesi, sonrasında ise kadınların sadece kamusal alandan değil ama evin sınırları içerisindeki bazı mekanlardan da izole edildiğine ilişkin değerlendirmelerin sorgulanması ön plana çıkmıştır. Siyasi, dini ve ekonomik alanların yanısıra özel alan olan konutun içerisinde de kadınların erkekler kadar etkin ve gerekli olduğu durumlar yazınsal ve sanatsal ürünlerin ışığı altında örneklenmiştir. Bu anlamda ortaya sunulan bilgiler cinsiyet kavramı açısından kadın ve erkeğin hem hane içinde ve hem de dışındaki rolleri ve kimlikleri bakımından birbirlerine ikincil bir konumda değil paylaşımcı ve tamamlayıcı bir konumda olduklarını göstermiştir. Özel ve kamusal alan bakımından yaklaşıldığında katı bir cinsiyet ayırımının aslında sosyal bir gerçekliği değil ama sosyal bir ideali yansıtmış olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Benzer bir durum konut planlarının yorumlanması açısından da geçerlidir. Buna göre Yunanistan'daki konut planlarının tümünde görülen avlulu plan şeması konut içerisindeki mekanların bir tanesinin, bir kısmının ya da ikinci bir katın kadınlar kısmı, yani haremlik olarak kullanılmış olduğuna dair herhangi bir mimari ve arkeolojik bilgi veya ipucu vermez. Konum, büyüklük ve bezeme gibi okunabilir ve karşılaştırılabilir ölçütlere göre kesin olarak tanımlanan mekanlar andron, yani selamlık; ve oikos, yani oturma/aile odasıdır. Dolayısı ile erkeklerin kullanımına ayrılmış olan andron dışında kalan mekanların tümünün kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve köleler tarafından kullanıldığını ve özellikle tasarlanmış ya da ayrılmış bir haremlik kısmının olmadığını düşünmek olasıdır.

Plan şemasının sürekliliği ve belirli bir doku önermesi bakımından Yunanistan'daki konutlarla karşılaştırılabilecek örnekler olan Anadolu'da Hellenistik dönem konutlarında da mekansal anlamda bir cinsiyet ayırımı gözlenmez. Hatta Priene'deki konutların hemen tümünde merkezi konumuyla

⁴¹Hellenistik dönemde kadınların sosyal konumuna ilişkin değişiklikler hakkında bkz. Pomeroy 1975, s. 120-148; Cantarella 1989, s. 90-98; Fantham ve diğ. 1994, s. 136-182.

andron yaşam alanlarının komşusudur. Burada da tanımlanabilen en belirgin mekanlar öncelikle andron ve oikosdur. Bir gynaikontisin varlığına işaret eden herhangi bir mimari düzenleme ya da arkeolojik bulgu yoktur. Plan ve mimari kararlar açısından bakıldığında 'cinsiyet' olgusunun mekansal olarak yorumlanabileceği tek yer androndur çünkü en izole ve kapalı mekan aslında androndur. İçe dönük, avlu referanslı ve tek girişli bir plan, konutun fiziksel olarak mahremiyetini sağlayan mimari seçimlerdir. Ancak bunlar konutun içerisindeki hane halkını ve özellikle de kadınları görünmez kılmaz. Toplumsal olarak önemli olan kadınların izole edilmesi ve görünmezliği değil, hanenin saygınlığını da içeren ahlaki değerler bakımından kadınların kendi evlerinde yabancı (hane halkından olmayan) erkeklerle bir arada olmamalarıdır. Kadınların herşekilde izole edilmesi gibi aksi bir durum söz konusu olsaydı, bunun mimari anlamda da okunabilir olması gerekirdi. Buna göre, konut içerisindeki mekanların tanımı ve kullanımına ait ilişkiler bakımından cinsiyet olgusunun rolü mekansal değil zamansal olmalıdır. Symposion dışında herhangi bir başka günlük domestik ritüel hane halkına mensup olmayan erkeklerin eve gelmesine olanak vermediği, symposionun belirli bir saatte ya da zaman diliminde başladığı ve konumu ne olursa olsun andronun fiziksel ve görsel mahremiyeti en fazla olan mekan olduğu düşünülürse zamansal bir düzenlemenin mekansal bir düzenlemeden aslında çok daha pratik ve en az onun da kadar etkili olacağı kesindir. Kısacası, gerek Anadolu'daki gerekse Yunanistan'daki konutlarda andron dışında belirgin bir cinsiyet odaklı mekan mimari anlamda yoktur. Ancak yeni kazıların ve örneklerin her an için farklı planlar, yani değişik mekansal düzenlemeler ve ilişkiler sunabileceği de unutulmamalıdır.

Figürler

Figür 1: Antik Yunan konut tipolojilerinin şematik planları

Figür 2: Kolophon konutlarının şematik planı

Figür 3: Priene konut dokusunun şematik planı

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Akurgal 1996 Akurgal, E., "Batı Anadolu'da Konut, Yerleşme ve Kent Planlaması, MÖ 3000-30" ("Housing, Settlement and Urban Planning in Western Anatolia, 3000-30 BC"), Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme (Housing and Settlement in Anatolia, A Historical Perspective), der. Y. Sey, 122-145, İstanbul.
- Allison 1999 Allison, P., Dwellings in the Past: The Archaeology of Household Activities, Londra.
- Berard 1989 Berard, C., "The Order of Women", A city of Images, Iconography and Society in Ancient Greece, der. C. Berard ve diğ., 89-198, Princeton.
- Bergquist 1994 Bergquist, B., "Symptic Space: A Functional Aspect of Greek Dining-Rooms", Symptica: A Symposium on the Symposion, der. O. Murray, 37-65, Oxford.
- Boardman 1994 Boardman, J., "Symposion Furniture", Symptica: A Symposium on the Symposion, der. O. Murray, 122-131, Oxford.
- Bookidis 1994 Bookidis, N., "Ritual Dining in the Sanctuary of Demeter and Kore at Corinth: Some Questions", Symptica: A Symposium on the Symposion, der. O. Murray, 86-94, Oxford.
- Bruit 1994 Bruit, L., "The Meal at the Hyakinthia: Ritual Consumption and Offering", Symptica: A Symposium on the Symposion, der. O. Murray, 162-174, Oxford.
- Cahill 1991 Cahill, N., Social and Spatial Planning in a Greek City, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of California.
- Cantarella 1989 Cantarella, E., Pandora's Daughters, The Role and Status of Women in Greek and Roman Antiquity, Baltimore.

- Clarke 1991 Clarke, J.R., *The Houses of Roman Italy, 100BC- AD 250, Ritual, Space and Decoration*, Berkeley.
- Cohen 1989 Cohen, D., "Seclusion, Separation and the Status of Women in Classical Athens", *Greece and Rome* 36, 3-15.
- Cohen 1991 Cohen, D., *Law, Sexuality and Society*, Cambridge. Cooper ve Cooper, F., ve Morris, S., "Dining in Round Buildings", *Symptica: A*
- Dunbabin 1998 Dunbabin, K.M.D., "Ut Graeco More Biberetur: Greeks and Romans on the Dining Couch", *Meals in a Social Context, Aspects of Communal Meal in the Hellenistic and Roman World*, der. I. ve H.S. Nielsen, 81-101, Oxford.
- Foxhall 1989 Foxhall, L., "Household, Gender and Property in Classical Athens", *Classical Quarterly* 39, 22-44
- Foxhall 1995 Foxhall, L., "Women's Ritual and Men's Work in Ancient Athens", *Women in Antiquity: New Assessments*, der. R. Hawley ve B. Levick, 97-100, Londra.
- Gazda 1991 Gazda, E., der., *Roman Art in the Private Sphere*, Ann Arbor.
- Goldberg 1999 Goldberg, M.Y., "Spatial and Behavioural Negotiation in Classical Athenian City Houses", *The Archaeology of Household Activities*, der. P. M. Allison, 142-161, Londra ve New York.
- Gould 1980 Gould, J.P., "Law, Custom and Myth: Aspects of the Social Position of Women in Classical Athens", *Journal of Hellenic Studies* 100, 38-59.
- Graham 1974 Graham, J.W., "Houses of Classical Athens", *Phoenix* 28, 45-54.

- Havelock 1982 Havelock, C.M., "Mourners on Greek Vases: Remarks on the Social History of Women", *Feminism and Art History, Questioning the Litany*, der. N. Broude ve M.D. Garrard, 45-61, New York.
- Hoepfner ve Hoepfner, W. ve Schwandner, E.L., *Haus und Stadt im Klassischen Schwandner 1994 Griechenland, Münih.*
- Hoepfner 1996 Hoepfner, W., "Houses and Society in Classical Antiquity" ("Klasik Dönem'de Konut ve Toplum"), *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme (Housing and Settlement in Anatolia, A Historical Perspective)*, der. Y. Sey, 155-164, İstanbul
- Holland 1944 Holland, L.B., "Colophon", *Hesperia* 13, 91-171.
- Humphreys 1983 Humphreys, S.C., *The Family, Women and Death, Comparative Studies*, Londra.
- Jameson 1990 Jameson, M.H., "Domestic Space in the Greek City-state", *Domestic Architecture and the Use of Space*, der. S. Kent, 92-113, Cambridge.
- Kent 1990 Kent, S. der. *Domestic Architecture and the Use of Space*, Cambridge.
- Lacey 1989 Lacey, W.K., *The Family in Classical Greece*, Ithaca. Lawrence ve Lawrence, R. ve Wallace-Hadrill, A., der. *Domestic Space in the Roman*
- Lawrence 1957 Lawrence, W., *Greek Architecture*, Londra.
- Lefkowitz ve Fant 1982 Lefkowitz, M.R. ve Fant, M.B., *Women's Life in Greece and Rome: A Source Book in Translation*, Baltimore.
- Morris 1994 Symposium on the Symposium, der. O. Murray, 66-85, Oxford.
- Murray 1991 Murray, O., "Life and Society in Classical Greece", *Greece and the Hellenistic World*,

- der. J. Boardman, J. Griffin ve O. Murray, 198-227, Oxford.
- Murray 1994 Murray, O. der., *Symptica: A Symposium on the Symposion*, Oxford.
- Nevett 1994 Nevett, L.C., "Separation or Seclusion? Towards an Archaeological Approach to Investigating Women in the Greek Household in the Fifth to Third Centuries BC", *Architecture and Order, Approaches to Social Space*, der. M.P. Pearson ve C. Richards, 98-112, Londra.
- Nevett 1995a Nevett, L.C., "The Organisation of Space in Classical and Hellenistic Houses From Mainland Greece and the Western Colonies", *Time, Tradition and Society in Greek Archaeology*, der. N. Spencer, 89-108, Londra.
- Nevett 1995b Nevett, L.C., "Gender Relations in the Classical Greek Household: The Archaeological Evidence", *Annual of the British School at Athens* 90, 363-381.
- Nevett 1999 Nevett, L.C., *House and Society in the Ancient World*, Cambridge.
- Nixon 1995 Nixon, L., "The Cults of Demeter and Kore", *Women in Antiquity: New Assessments*, der. R. Hawley ve B. Levick, 75-96, Londra.
- Özgenel 1997 Özgenel, L., "Antik Dönem Evleri ve Sahipleri. Batı Anadolu'daki İyon Konutları", *Arkeoloji ve Sanat* 78, 14-24.
- Padel 1993 Padel, R., "Women: Model for Possession by Greek Daemons", *Images of Women in Antiquity*, der. A. Cameron ve A. Kuhrt, 3-19, London.
- Patterson 1991 Patterson, C.B., "Marriage and the Married Women in Athenian Law", *Women's History and Ancient History*, der. S. Pomeroy, 21-47, Chapel Hill.

- Pomeroy 1975 Pomeroy, S.B., *Goddesses, Whores, Wives and Slaves*, New York.
- Robinson 1946 Robinson, D.M., *Excavations in Olynthus XII: Domestic and Public Architecture*, Baltimore.
- Robinson ve Graham 1938 Robinson, D.M. ve Graham A.J.W., *Excavations at Olynthus VIII: The Hellenic House*, Baltimore.
- Robinson 1988 Robinson, D.S., *Greek and Roman Architecture*, Cambridge.
- Samson 1990 Samson, R. der., *The Social Archaeology of Houses*, Edinburgh.
- Schede 1964 Schede, M., *Die Ruinen von Priene*, Berlin.
- Seltman 1955 Seltman, C., "The Status of Women in Antiquity", *Greece and Rome* 30, 119-124.
- Tomlinson 1994 Tomlinson, R.A., "The Chronology of the Perachora Hestiatorion and its Significance", *Symptica: A Symposium on the Symposion*, der. O. Murray, 95-101, Oxford.
- Trümper 1998 Trümper, M., *Wohnen in Delos, Eine Baugeschichtliche Untersuchung zum Wandel der Wohnkultur in hellenistischer Zeit*, *Internationale Archäologie* 46, Rahden/Westf.
- Usman 1958 Usman, M., *Antik Devir Küçük Asya Evleri*, İstanbul.
- Walker 1993 Walker, S., "Women and Housing in Classical Greece: the Archaeological Evidence", *Images of Woman in Antiquity*, der. A. Cameron ve A. Kuhrt, 81-91, Londra.
- Wallace-Hadrill 1994 Wallace-Hadrill, A., *Houses and Society in Pompeii and Herculaneum*, Princeton.
- Wallace-Hadrill 1997 *World: Pompeii and Beyond*, *Journal of the Roman Archaeology Supplementary Series*.

Williams 1993

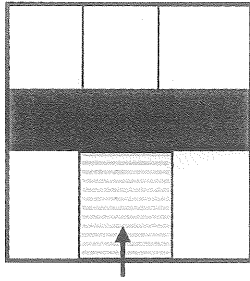
Williams, D., "Women on Athenian Vases: Problems of Interpretation", *Images of Woman in Antiquity*, der. A. Cameron ve A. Kuhrt, 92-106, Londra.

Wycherley 1976

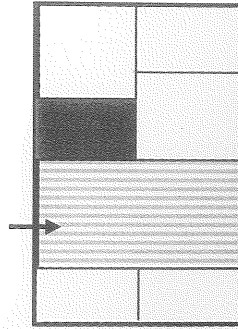
Wycherley, R.E., *How Did the Greeks Built Cities*, Londra.

Wycherley 1978

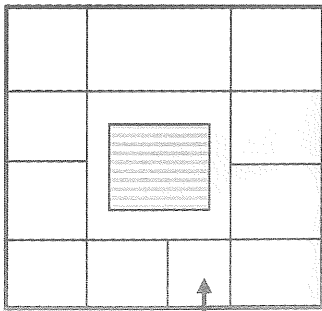
Wycherley, R.E., *The Stones of Athens*, Princeton.

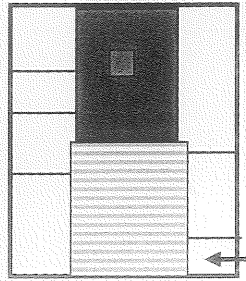
a. *pastas* / Olynthus

b. *pastas* / Priene

c. *peristil* / Delos

d. *herdraum* / Ammotopos

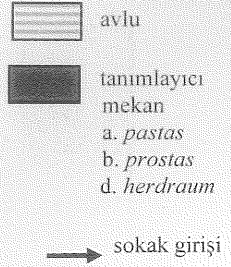

Fig. 1

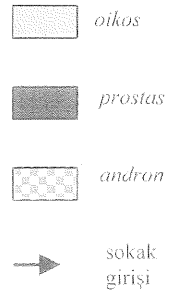
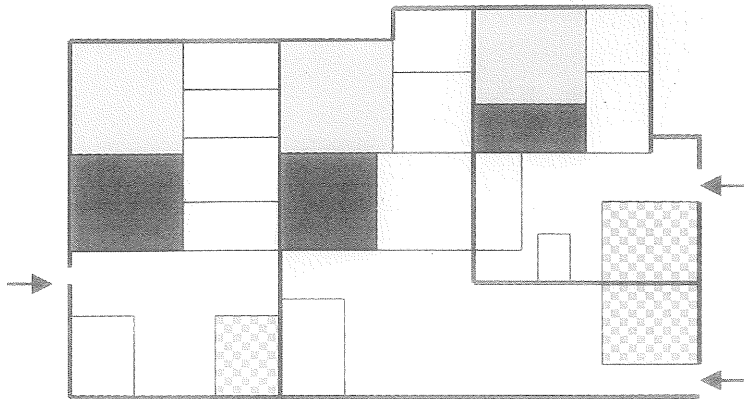
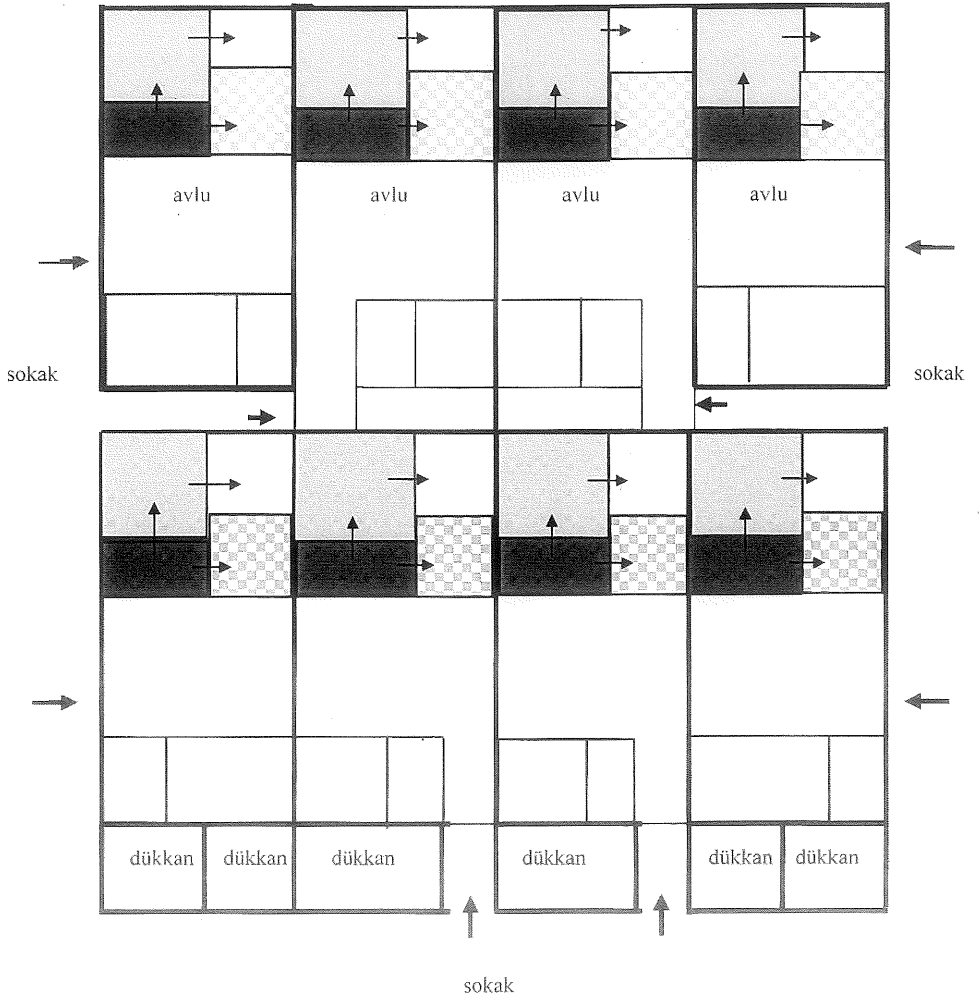

Fig. 2

- oikos
- prostas
- andron
- sokak girişi

Fig. 3